

Veckans växt v. 21 2011

Kirskål (*Aegopodium podagraria* L.)

”Åhhh, hur blir man av med eländet? Det sprider sig ju som pesten!” Ja, många är säkert de trädgårdsägare som har svurit ve och förbannelse över kirskålen framfart. Så varför tar vi upp ett ogräs här i Veckans växt?

Faktum är att kirskålen en gång introducerades till vårt land och med största sannolikhet helt avsiktligt. Lange uppger belägg på att arten kom till Norden redan under förromersk järnålder, alltså mellan år 500 f.kr. och Kristi födelse. Som artnamnet

podagraria varslar om trodde man att växten kunde skydda mot fotgikt (grekiskans ‘podagra’) och i det perspektivet hade den sin givna plats som läkeväxt. Uppfattningen att kirskålen skulle hjälpa mot gikt finns också i det engelska namnet ‘Bishop’s goutweed’. I Danmark och Norge heter den däremot skvalderkål/skvallerkål som säkerligen inte har med det skvaller att göra utan enligt uppgift släktskap med det tyska ordet ‘Quelle’, alltså källa (subst.) eller svälla (verb), syftande på kirskålen framvällande över marken som en ”minitsunami”. Fast, skvaller i vår svenska mening kan ju också snabbt växa till en vällande våg...

Kirskål, i en del dial. *kerskål* (*kiers* hos Hof: Dial. Vestrog.), är väl ett tämligen bekant, dock i de vanliga ordböckerna förbigånget namn på umbellatväxten *Aegopodium podagraria*, som väl (jfr Fries: Ordb. öfver sv. växtn. o. Nord. Familjeb.) sammanhänger med det tyska, företrädesvis lt., *giersch* (*girs*) el. *gersch*, mlt. *gers*, *gersköl* med demin. *gersle*; jfr litau. *garsova* m. fl. baltiska former, antagligen jämte polska *gierz* lånord från lt. Något försök till etymologi på det tyska ordet är icke bekant. Anmärkas må endast, att växten på sina ställen kallats för *Gerhardskraut* (så i Schlesien enligt Pritzel-Jessen) o. på latin *herba S. Gerardi* (se Lindes polska ordbok under *gierward*), på tyska även *Gervasiuskraut* (se Booch-Arkossys polska ordbok). Tydligtvis kan nu det svenska *kirs-* o. s. v. icke förklaras ensamt av den tyska formen. Då växten i flera länder bär namn som häntyda på bladens likhet i form med getfötter, såsom de tyska *geissfuss* o. *siegenkraut*, de nederländska *geitepoet* o. *geitevoet*, det polska *kozia stopa*, skulle man kanske få tänka sig, att i Sverige fordom förekommit ett namn sammansatt med gen. sing. av fsv. *kif* killing, som borde blivit ett folkspråkligt **kiss-*, ock att detta blandat sig med det lågtyska ordet till ny form *kirs-* o. *kerskål*?

Det svenska ordet kirskål är delvis höljt i dunkel. Den svenske lingvisten Fredrik August Tamm (1847-1905) spekulerade för ett drygt sekel sedan (se bilden) om förleden *kirs-* kunde härledas till ett gammalt lågtyskt ord för getfot, men här tycks en del efterforskning behövas för att få denna hypotes belagd.

Botaniskt sett tillhör kirskålen den flockblomstriga växterna (*Apiaceae*) dit också många andra välkända arter hör, såväl viktiga kulturväxter som morot, kvanne, dill och persilja som akut giftiga arter som odört och inte minst sprängört vilken varje år orsakar dödsfall bland betande kor. Kirskålen är

flerårig och sprider sig mycket snabbt med hjälp av underjordiska utlöpare. Bladen är vackert gröna och marktäckande, och har på de nedersta småbladen i allmänhet en karakteristisk ”tumme”. Den blommar under juni-augusti med en vit och vackert skir flock. Kirskålen finns över större delen av landet och trivs allra bäst på näringsrik jord.

Jag vill hävda att kirskålen är en missförstådd växt som förtjänar ett helt annat rykte; den skulle rentav kunna bli en ny kulturväxt! Som marktäckare är den tacknämlig och det finns redan idag kloner med dekorativt grön-vita blad (var. *variegatum* L. H. Bailey). När den blommar är den

förtjusande i sitt skira flor och inte minst är den en förnämlig ersättare till spenat i pajer: kryddig i smaken viger den sig samman med västerbottenost till fulländning. Men plocka helst bladen medan de är späda och blanka, c. 1 liter till en paj, förväll dem hastigt och hacka fint. Lite riven muskotnöt, salt och peppar. Smaklig spis!

Text och foto: Jens Weibull

Referenser:

Fredrik August Tamm (1901) - Granskning av svenska ord. Etymologiska ock form-historiska studier. Uppsala.

Johan Lange (1999) - Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark. DSR Forlag.
Den virtuella floran